Karmen Osterc Kokotovič in Andrej Kirbiš[1]

Uporaba prepovedanih drog v mladostništvu: povezanost z vzgojnimi stili, starševskimi pravili in uporabo drog pri starših

Illicit drug use in adolescence: Associations with parenting styles, parental rules, and parental drug use

Povzetek

V Evropi uporaba prepovedanih drog med mladostniki in mlajšimi odraslimi narašča. Starši imajo pri uporabi prepovedanih drog med mladimi ključno vlogo. Namen naše raziskave je bil proučiti in primerjati učinke vzgojnih stilov, specifičnih starševskih pravil glede uporabe ter starševske uporabe prepovedanih drog na uporabo le teh med mladimi. Raziskovalni vzorec je sestavljalo 839 dijakov iz različnih srednješolskih programov v Sloveniji, starih od 14 do 21 let. Povezanost med uporabo prepovedanih drog kadarkoli v življenju pri mladih in njihovimi izkušnjami s starševskimi praksami smo ocenjevali z logistično regresijo, pri čemer smo v multivariatnem modelu kontrolirali demografske, socialno-ekonomske in izobraževalne dejavnike. Med uporabo prepovedanih drog smo šteli uporabo zdravil z namenom, da bi se mladostnik zadel, amfetamina, LSD-ja, kokaina, heroina, lepila ali drugih hlapil, gobic, kombinacije alkohola in tablet, ekstazija ter novih psihoaktivnih snovi. Avtoritarni vzgojni stil tako matere kot očeta (v primerjavi z avtoritativnim) je statistično značilno povezan s povečanim tveganjem za uporabo prepovedanih drog med mladostniki. Jasno očetovo neodobravanje uporabe prepovedanih drog deluje kot varovalni dejavnik, medtem ko materina tolerantnost (tj. pomanjkanje neodobravanja), presenetljivo, statistično značilno zmanjšuje verjetnost uporabe prepovedanih drog. Starševska neuporaba prepovedanih drog v multivariatnem modelu ni bila statistično značilno povezana z uporabo prepovedanih drog med mladostniki. Kot najmočnejši napovedni dejavnik uporabe prepovedanih drog med mladimi so se pokazala očetova pravila glede uporabe. Ob upoštevanju občutljivosti razvojnega obdobja mladostništva je prepoznavanje ter spodbujanje varnih

1 dr. Karmen Osterc Kokotovič, Nacionalni inštitut za javno zdravje, karmen.kokotovic@gmail.com
red. prof. dr. Andrej Kirbiš, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za sociologijo, andrej.kirbis@um.si

in podpornih starševskih odnosov ključno za preprečevanje tveganih vedenj. Ugotovitve so posebej dragocene za psihoterapevtsko delo z mladostniki in njihovimi starši, saj omogočajo boljše razumevanje vpliva različnih vzgojnih praks na otrokovo psihološko odpornost. Raziskava celostno osvetljuje vlogo materinskih in očetovskih pristopov ter prispeva pomembno izhodišče za razvoj terapevtskih in preventivnih intervencij v slovenskem prostoru.

Ključne besede: vzgojni stili, starševska pravila o uporabi drog, starševska uporaba drog, mladostniki, zdravje

Abstract

In Europe, illicit drug use among adolescents and young adults is increasing. Parents play a crucial role in the prevalence of drug use among young people. The aim of our study was to examine and compare the effects of parenting styles, specific parental rules regarding illicit drug use, and parental illicit drug use on adolescents' own use. The research sample consisted of 839 secondary school students from various educational programs in Slovenia, aged between 14 and 21 years. The association between lifetime illicit drug use among adolescents and their experiences with parental practices was assessed using logistic regression, with demographic, socio-economic, and educational factors controlled for in the multivariate model. Illicit drug use was defined as the use of medication with the intention of getting high, amphetamines, LSD, cocaine, heroin, glue or other inhalants, hallucinogenic mushrooms, a combination of alcohol and pills, ecstasy, and new psychoactive substances. Authoritarian parenting style of both mother and father (compared to authoritative) is significantly associated with an increased risk of adolescent drug use. Clear paternal disapproval of drug use acts as a protective factor, while maternal tolerance (i.e., lack of disapproval), surprisingly, significantly decreases the likelihood of adolescent drug use. Parental non-use of illicit drugs was not significantly associated with adolescent drug use in the multivariate model. The strongest predictor of adolescent illicit drug use was found to be the presence of paternal rules concerning illicit drug use. Considering the developmental sensitivity of adolescence, recognizing and promoting safe and supportive parental relationships is crucial for preventing risky behaviours. The findings are especially valuable for psychotherapeutic work with adolescents and their parents, as they provide a deeper understanding of how different parenting practices influence a child's psychological resilience. The study offers a comprehensive view of maternal and paternal approaches and contributes an important foundation for developing therapeutic and preventive interventions in the Slovenian context.

Keywords: parenting styles, parental rules about drug use, parental drug use, adolescents, health

Extended abstract

1. Introduction

Across Europe, adolescent illicit drug use has risen, posing a major public health concern (EMCDDA, 2021). Research indicates that adolescents often use drugs to cope with internal distress, a process understood as self-medication in psychodynamic theory (Skarderud, 2007). Family-based interventions improve communication, relational functioning, and family structure (Liddle, 2010). However, less is known about how parenting styles, rules on drug use, and parents' own behaviours influence adolescent drug use. This study examines these associations to inform targeted prevention and therapy.

Perceptions of parenting style develop early in childhood and remain relatively stable throughout adolescence (Adalbjarnardottir & Hafsteinsson, 2001). The two core dimensions of parenting—responsiveness and demandingness—shape the quality of the parent–child relationship and influence attachment formation as well as emotion regulation. Based on these dimensions, four parenting styles have been conceptualised: authoritative, authoritarian, permissive, and neglectful (Baumrind, 1991; Calafat et al., 2014; Maccoby & Martin, 1983). The quality of the parent–child relationship significantly contributes to adolescents' psychosocial development and plays a crucial role in preventing substance use (Ruiz-Hernández et al., 2018). The authoritative style has consistently been identified as a protective factor (Adalbjarnardottir & Hafsteinsson, 2001; Osterc Kokotovič et al., 2022), whereas drug use is more prevalent among adolescents from neglectful family environments (Becona et al., 2012; Martinez-Loredo et al., 2016). However, findings are not entirely uniform: some studies report no substantial differences between authoritative and authoritarian styles, attributing this to their shared emphasis on high demandingness or behavioural control, which may in itself function as a protective element (Chassin et al., 2005; Miller et al., 2017). Evidence regarding the permissive style is similarly mixed, suggesting that it may constitute either a risk factor (Kirbiš, 2020; Osterc Kokotovič et al., 2022) or, due to its high responsiveness, a potential protective factor (Calafat et al., 2014; Lac et al., 2009).

In line with social development theory, adolescents acquire behavioural patterns through primary socialisation models (Cambron et al., 2018). Parental influence is exerted through rules regarding drug use (Becona et al., 2013), parental monitoring of adolescents' activities (Huansuriya et al., 2014), and parents' own drug-use behaviours (Vermeulen-Smit et al., 2015), all of which significantly predict adolescent substance use. Adolescents' perceptions of

parental reactions also play a critical role: the expectation of punishment reduces the likelihood of drug use (Miller et al., 2013), whereas adolescents who have already experimented with drugs typically perceive greater parental tolerance toward substance use (Osterc Kokotovič et al., 2022).

The aim of the present study is to comparatively examine the associations between parenting styles, parental rules regarding illicit drug use, parental illicit drug use, and adolescents' lifetime illicit drug use. Particular emphasis is placed on a differentiated analysis of maternal and paternal practices using the standardised four-style typology (authoritative, authoritarian, permissive, and neglectful), which enables a more nuanced understanding of the distinct roles of both parents. The study addresses three key questions: (1) which maternal and paternal parenting styles most strongly protect against or increase the likelihood of adolescent illicit drug use, (2) which parental approaches are most closely associated with adolescents' illicit drug use, and (3) whether maternal or paternal practices exert a stronger influence on this behaviour.

2. Methodology

2.1. Research Sample and Data Collection Procedure

The sampling frame for the study, as well as the basis for constructing a representative sample, consisted of enrolment records from secondary schools for the 2019/2020 academic year. A stratified two-stage sampling design was employed. In total, 900 students (79.23%), aged 14 to 21 years, completed the survey. The mean age of participating adolescents was 16.5 years. For the multivariate analyses, 839 adolescents were included; 61 were excluded due to missing data, as only respondents with complete information on all independent variables used in the models were retained.

2.2. Measurement Instrument

Adolescents' illicit drug use was assessed via lifetime use of drugs including medications to get high, amphetamines, LSD, cocaine, heroin, inhalants, hallucinogenic mushrooms, alcohol–pill combinations, ecstasy, and new psychoactive drugs (EMCDDA, 2002; ESPAD, 2007). Parenting was measured through parental responsiveness (Warmth/Affection Scale, 8 items) and demandingness (Parental Control Scale, 13 items), along with rules regarding adolescents' drug use and parental drug-use behaviours. Control variables included gender, age, residence, school programme, family structure, academic achievement, parents' education, and self-assessed socioeconomic status.

2.3. Statistical Analysis

Data collected via the online survey were analysed using IBM SPSS 28. Descriptive statistics, including frequencies and percentages, were used to assess the prevalence of adolescents' illicit drug use. Chi-square tests were conducted to examine associations between illicit drug use and the independent and control variables. Subsequently, logistic regression analyses were performed to estimate the relationships between the independent and control variables and the likelihood of adolescents' lifetime illicit drug use. The analysis yielded odds ratios (ORs) for each variable.

3. Results

The results of the study are based on data from adolescents who responded to survey items regarding each parent. The sample included 839 adolescents (45.9% boys and 54.1% girls), of whom 11.3% reported having used an illicit drug at least once in their lifetime. The findings indicate statistically significant associations between adolescents' lifetime illicit drug use and maternal and paternal parenting styles ($p < 0.01$), paternal ($p < 0.01$) and maternal illicit drug use ($p < 0.001$), fathers' attitudes toward adolescents' illicit drug use ($p < 0.05$), adolescents' age ($p < 0.001$), family type ($p < 0.01$), family socioeconomic status ($p < 0.05$), and fathers' educational attainment ($p < 0.05$). Adolescents with authoritative mothers and fathers reported the lowest rates of lifetime illicit drug use, whereas the highest rates were observed among adolescents with authoritarian mothers and fathers. Illicit drug use was significantly more prevalent among adolescents whose mothers and fathers themselves used illicit drugs. Conversely, use was significantly lower among adolescents whose fathers disapproved of drug use. The results further indicate a significantly higher prevalence of illicit drug use among older adolescents and among those not living with both biological parents. Statistically significantly lower rates of illicit drug use were observed among adolescents who rated their family's socioeconomic status as comparable to others and among adolescents whose fathers had completed general or technical upper-secondary education.

Subsequently, logistic regression was conducted to examine the associations between the independent and control variables and the likelihood of adolescents' lifetime illicit drug use. Maternal and paternal authoritarian parenting styles emerged as statistically significant predictors of adolescents' lifetime illicit drug use. Compared with an authoritative parenting style, maternal authoritarian parenting increased the likelihood of adolescent illicit drug use by 2.25 times, while paternal authoritarian parenting increased it by 2.20 times. Surprisingly,

maternal approval of illicit drug use was associated with an 80% reduction in the likelihood of adolescent illicit drug use. In contrast, paternal disapproval acted as a protective factor; paternal tolerance of illicit drug use increased the likelihood of adolescent use more than fourfold. Age and fathers' educational attainment also emerged as strong predictors of adolescents' lifetime illicit drug use in the logistic regression model.

4. Discussion

Our study examined the associations between parenting styles, parental rules regarding adolescents' illicit drug use, and parental illicit drug use—separately for mothers and fathers—and adolescents' own illicit drug use. Among the sample, 11.3% of adolescents, with a mean age of 16.5 years, reported lifetime illicit drug use. Parenting style emerged as a statistically significant predictor of adolescents' lifetime illicit drug use. The findings support the protective role of the authoritative parenting style, consistent with prior research (e.g., Kirbiš et al., 2019; Kirbiš, 2020; Miller et al., 2017; Osterc Kokotovič et al., 2022). Conversely, the authoritarian style was identified as a risk factor for adolescent illicit drug use, aligning with other studies reporting the negative effects of a strict and less warm parenting approach (Garcia & Gracia, 2009; Kirbiš, 2020).

Consistent with previous research (Becona et al., 2013; Miller et al., 2013; Olsson et al., 2003; Vermeulen-Smit et al., 2015), we found that adolescents' illicit drug use was significantly associated with more permissive parental rules regarding drug use. The results indicate that fathers' rules regarding adolescents' illicit drug use play an important role in shaping adolescents' behaviour. Clear paternal prohibition of illicit drug use acted as a protective factor, whereas maternal disapproval of illicit drug use did not emerge as a protective factor. This finding regarding mothers is unexpected. Since parental rules were measured based on adolescents' perceptions of their parents' rules, adolescents' subjective experiences of maternal rules may have influenced the results. Adolescents who have already used drugs may perceive maternal behaviour as strict or conflicting, and therefore report it as prohibitive in the survey—even if such behaviour is a reaction to their own drug use. It is thus possible that adolescents' responses primarily reflect their personal experiences rather than the actual maternal rules regarding illicit drug use.

The results of the study further corroborate previous findings indicating that adolescents whose mothers and fathers use illicit drugs exhibit a significantly higher prevalence of lifetime illicit drug use compared with adolescents whose parents do not use illicit drugs (Bailey et al., 2006; Miller et al., 2013; Osterc Kokotovič, 2023). Moreover, the data analysis confirms consistency with prior research showing that adolescents' illicit drug use is associated with sociodemographic factors such as age (Hodder et al., 2016; Jeriček Klanšček et al., 2023), socioeconomic status (Hanson & Chen, 2007), and family structure (Coffey et al., 2000; Osterc Kokotovič, 2023).

The study contributes to the understanding of family-related factors, as authoritative parenting, parental non-use of illicit drugs, and clear paternal disapproval emerged as important protective factors. Knowledge of these influences is also crucial in psychotherapeutic practice, where understanding the family context allows for more precise goal setting and intervention planning. Among the limitations of the study are the reliance on adolescents' self-reports, which may reflect subjective interpretations, and the exclusion of adolescents who had dropped out of school prematurely. The study also does not account for other family-related factors, such as the quality of communication, emotional connectedness, or psychological control. A key strength of the study lies in its design, which allows for the separate examination of maternal and paternal practices and is based on a large, representative sample of Slovenian secondary school students. The findings are consistent with national research and hold practical relevance for psychotherapeutic work, as they facilitate the identification of risk patterns and the development of targeted interventions for adolescents and their families.

5. Conclusion

Caring for adolescents' well-being is essential for the development of a healthy society, as drug use during this developmental period is widespread and often leads to long-term negative consequences (Steinberg, 2007, 2008). Due to developmental vulnerabilities—particularly the immaturity of the prefrontal cortex—adolescents are more prone to risk-taking behaviours, making the identification of protective factors especially important. Our study demonstrated that authoritative parenting and parental non-use of illicit drugs significantly reduce the likelihood of adolescent illicit drug use. Parental rules also play a crucial role, with clear paternal disapproval emerging as a protective factor, whereas maternal disapproval did not have the same effect. These differences in parental influence underscore the importance of involving both parents in preventive and therapeutic interventions and of promoting active paternal involvement in setting boundaries. The absence of a protective effect from maternal disapproval may reflect adolescents' subjective interpretations, highlighting the importance of addressing communication and the mother–adolescent

relationship in therapeutic processes. The findings support an approach that considers the specific contributions of both parents and the dynamics of the family system, which is critical for effective psychotherapeutic interventions and for the development of preventive programmes aimed at strengthening parental competencies and family-based protective factors.

1. Uvod

V Evropi v zadnjih desetletjih narašča uporaba prepovedanih drog med mladostniki, kar predstavlja resen javnozdravstveni problem ter pomemben vzrok obolevnosti in umrljivosti (EMCDDA, 2021; Weemer idr., 2021; WHO, b. d.). Mladostništvo je razvojno zahtevno obdobje, saj se procesi nadzora čustev in samokontrole še oblikujejo, kar povečuje nagnjenost mladostnikov k tveganemu vedenju, impulzivnosti in intenzivnemu čustvovanju (Steinberg, 2007, 2008; Zupančič, 2020). Raziskave kažejo, da mladostniki pogosto posegajo po drogah za regulacijo notranjih stisk, kot so anksioznost, depresija in družinski konflikti, kar psihodinamična teorija razume kot obliko samozdravljenja (Khantzian, 1997; Skarderud, 2007). Učinkovite so zlasti družinske terapije, saj krepijo odnose, komunikacijo in strukturo v družini (Liddle, 2010; Waldron in Turner, 2008). Kljub temu ostaja manj raziskano, kako vzgojni stili, pravila staršev do uporabe drog in lastna uporaba drog pri starših vplivajo na mladostnikovo vedenje. Namen raziskave je zato preučiti te povezave ter prispevati k razvoju ciljno usmerjenih preventivnih in terapevtskih intervencij.

1.1. Teoretična izhodišča

1.2. Povezanost starševskih vzgojnih praks z uporabo prepovedanih drog med mladostniki

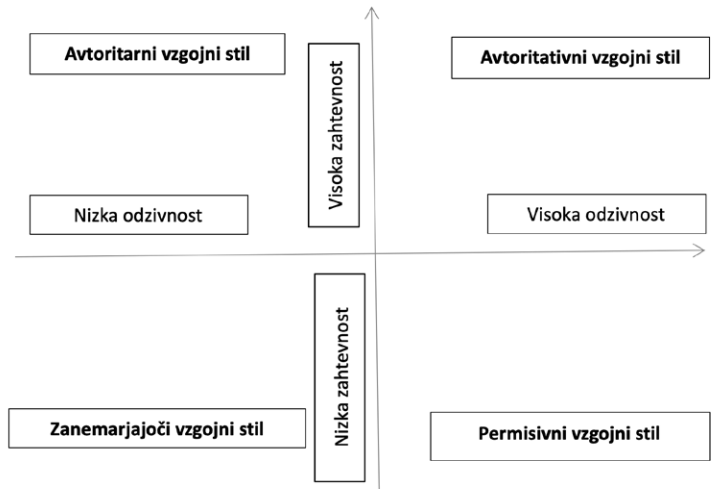
1.2.1. Vzgojni stil kot dejavnik tveganja in zaščite pri mladostniški uporabi prepovedanih drog

Zaznava vzgojnega stila se oblikuje zgodaj in ostaja razmeroma stabilna tudi v mladostništvu (Adalbjarnardottir in Hafsteinsson, 2001). Temeljne dimenzije starševstva – odzivnost in zahtevnost – določajo kakovost odnosa ter vplivajo na navezanost, samopodobo in regulacijo čustev (Baumrind, 1991; Maccoby in Martin, 1983). Dimenzija »zahtevnosti« se nanaša na to, v kolikšni meri starši postavljajo jasna pravila in meje, spremljajo in usmerjajo otrokovo vedenje ter ga soočajo s posledicami njegovih dejanj (Baumrind, 1991; Maccoby in Martin, 1983). To vključuje pripravljenost staršev, da postavijo jasna pravila in hkrati spodbujajo otrokovo razvojno zrelo vedenje ter aktivno sodelovanje v družbi (Baumrind idr., 2010). »Odzivnost« se nanaša na starševsko toplino, podporo in skrbnost, vključno s sprejemanjem otroka, občutljivostjo za njegove potrebe ter spodbujanjem njegove individualnosti (Alegre idr., 2013; Maccoby in Martin, 1983; Moscatelli in Rubini, 2011). Avtorji jo pogosto povezujejo s starševsko toplino, podporo in vedenji, ki spodbujajo otrokovo samostojnost (Baumrind,

2005; Barber idr., 2005; Rohner in Britner, 2002). Na podlagi kombinacije teh dimenzij raziskave razlikujejo štiri vzgojne stile: avtoritativni (visoka odzivnost, visoka zahtevnost), avtoritarni (nizka odzivnost, visoka zahtevnost), permisivni (visoka odzivnost, nizka zahtevnost) in zanemarjajoči (nizka odzivnost, nizka zahtevnost) (Baumrind, 1991; Calafat idr., 2014; Maccoby in Martin, 1983).

Slika 1

Dvodimenzionalni prikaz vzgojnih stilov

Vir: Osterc Kokotovič idr., (2022, str. 2).

Psihoterapevtske izkušnje in raziskovalne ugotovitve kažejo, da ima kakovost starševskega odnosa ključen vpliv na mladostnikov psihosocialni razvoj (Ruiz-Hernández idr., 2018). V kontekstu preprečevanja uporabe drog se kaže, da avtoritativni stil – kot preplet podpore in jasne strukture – predstavlja pomemben zaščitni dejavnik (Chassin idr., 2005; Lamborn idr., 1991; Osterc Kokotovič, 2023).

Raziskave kažejo, da je pri mladostnikih, vzgajanih v avtoritativnem okolju, manjša uporaba konoplje (Adalbjarnardottir in Hafsteinsson, 2001; Osterc Kokotovič idr., 2022) in drugih prepovedanih drog kot pri tistih iz zanemarjajočih družin (Bahr in Hoffmann, 2010; Becona idr., 2012; Berge idr., 2016; Martinez-Loredo idr., 2016). Vendar obstajajo raziskave, ki ne potrjujejo razlik med avtoritativnim in avtoritarnim stilom (Becona idr., 2012; Radziszewska idr., 1996; Tondowski idr., 2015), kar se pripisuje skupni dimenziji zahtevnosti, povezani s starševskim nadzorom in usmerjanjem vedenja (Chassin idr., 2005; Choquet idr., 2008). Starševsko spremljanje, nadzor in poznavanje mladostnikovih aktivnosti se tako izkazujejo kot pomembni zaščitni dejavniki pred

uporabo drog (Miller idr., 2017; Slicker, 2004).

Tudi rezultati raziskav o učinku permisivnega vzgojnega stila na mladostnikovo uporabo drog niso enotni: nekatere raziskave ga opredeljujejo kot dejavnik tveganja (Becona idr., 2013; Kirbiš, 2020; Osterc Kokotovič idr., 2022), medtem ko druge kažejo, da lahko zaradi visoke starševske odzivnosti deluje zaščitno (Barnes idr., 2000; Calafat idr., 2014; Lac idr., 2009).

1.2.2. Povezanost starševskih specifičnih vzgojnih praks z uporabo drog pri mladostnikih

V skladu s teorijo socialnega razvoja mladostniki prevzemajo vedenjske vzorce, vključno z uporabo drog, preko modelov primarne socializacije (Cambron idr., 2018; Valente idr., 2017). Starševski vpliv se izraža skozi starševska pravila do uporabe drog (Becona idr., 2013), nadzor nad dejavnostmi mladostnikov (Huansuriya idr., 2014; Lac idr., 2009; Lamb in Crano, 2014) ter lastno uporabo drog (Bailey idr., 2006; Kerr idr., 2015; Patrick idr., 2014; Vermeulen-Smit idr., 2015). Poleg tega mladostnikovo vedenje ni odvisno le od starševskih praks, temveč tudi od zaznave starševske reakcije: pričakovanje kazni zmanjša verjetnost uporabe (Miller-Day, 2008; Miller idr., 2013; Vermeulen-Smit idr., 2015), medtem ko mladostniki, ki so že poskusili drogo, pogosto zaznavajo večjo toleranco staršev do uporabe drog (Becona idr., 2013; Olsson idr., 2003; Osterc Kokotovič idr., 2022).

Namen pričujoče raziskave je primerjalno preučiti povezavo med vzgojnimi stili, starševskimi pravili glede uporabe drog in starševsko uporabo prepovedanih drog ter mladostnikovo uporabo prepovedanih drog kadarkoli v življenju. Poseben poudarek je na ločeni analizi materinskih in očetovskih praks z uporabo standardizirane tipologije štirih vzgojnih stilov (avtoritativni, avtoritarni, permisivni in zanemarjajoči), kar omogoča poglobljeno razumevanje vloge obeh staršev. V multivariatnih modelih smo upoštevali demografske, socialno-ekonomske in družinske dejavnike za natančnejšo oceno vpliva treh starševskih praks.

Raziskava naslavlja tri ključna vprašanja: kateri materinski in očetovski vzgojni stil najbolj ščiti ali povečuje mladostnikovo uporabo prepovedanih drog, kateri starševski pristopi so najbolj povezani z uporabo in ali imajo materinski ali očetovski pristopi večjo vlogo pri tem vedenju. Po naših podatkih gre za prvo raziskavo v Sloveniji, ki celovito obravnava te povezave. Zaradi poudarka na razumevanju družinskih dejavnikov, ki vplivajo na tvegana vedenja, raziskava prispeva k širjenju teoretskega in empiričnega znanja na področju psihoterapije.

2. Metoda

2.1. Raziskovalni vzorec in postopek zbiranja podatkov

Raziskava je sledila metodologiji dveh mednarodnih raziskav (ESPAD – European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs in HBSC – Health Behaviour in School-aged Children). Vzorčni okvir raziskave in osnovo za oblikovanje reprezentativnega vzorca so predstavljali vpisni podatki srednjih šol za šolsko leto 2019/2020[2]. Uporabili smo stratificirano dvostopenjsko vzorčenje. K izpolnjevanju ankete je pristopilo 1136 dijakov, starih od 14 do 21 let. V celoti je anketo izpolnilo 900 dijakov (79,23 %). Povprečna starost mladostnikov, zajetih v raziskavo, je bila 16.5 let. V nadaljevanju je bilo v multivariatne modele zajetih 839 mladostnikov, 61 jih je bilo izključenih zaradi manjkajočih podatkov, saj so bili zajeti samo tisti mladostniki, ki so imeli pri vseh neodvisnih spremenljivkah, zajetih v model, zabeležen odgovor. Značilnosti vzorca in napovedne spremenljivke so razvidne v Tabeli 1.

2.2. Merski inštrument

Razširjenost mladostnikove uporabe prepovedanih drog smo merili s standardnim kazalnikom: uporaba prepovedanih drog kadarkoli v življenju (EMCDDA, 2002). Za pridobitev tovrstnih podatkov smo mladostnikom zastavili vprašanje: Kolikokrat (če sploh) si uporabil naslednje prepovedane droge? Spremenljivka uporaba prepovedanih drog združuje naslednje droge: zdravila z namenom, da bi se zadel, amfetamin, LSD, kokain, heroin, lepilo ali druga hlapila, gobice, kombinacijo alkohola in tablet, ekstazi in nove psihoaktivne snovi. Mladostniki so opredelili status uporabe posamezne droge kadarkoli v življenju (1 = nikoli, 2 = 1–2-krat, 3 = 3–5-krat, 4 = 6–9-krat, 5 = 10–19-krat, 6 = 20–39-krat, 7 = 40-krat in več (gl. ESPAD, 2007)). Odgovore mladostnikov glede uporabe prepovedane droge kadarkoli v življenju smo opredelili v dve spremenljivki (1 = niso uporabili; 2 = so uporabili (združili smo odgovore od 2–7).

Starševski vzgojni stil smo merili s pomočjo dveh lestvic, ki ocenjujeta dimenziji starševske odzivnosti in zahtevnosti. Za merjenje odzivnosti smo uporabili skrajšano različico lestvice Warmth/Affection Scale – WAS (Rohner idr., 1978), ki vključuje osem trditev. Lestvica WAS, ki je bila predhodno potrjena kot zanesljiv merski instrument (Calafat idr., 2014), omogoča oceno, v kolikšni meri mladostniki svoje starše doživljajo kot tople, odzivne in vključene. Udeleženci raziskave so izpolnili dve različici lestvice WAS – eno za oceno materine in drugo za oceno očetove odzivnosti.

2 https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/sl/Data/-/H100S.px/table/tableViewLayout2/

Dimenzijo starševske zahtevnosti smo ocenili z uporabo lestvice Parental Control Scale – PCS (Rohner, 2005; Rohner in Khaleque, 2003), ki se je prav tako izkazala za zanesljivo v prejšnjih raziskavah (Calafat idr., 2014). Lestvica PCS meri, kako mladostniki zaznavajo nadzor, ki ga starši izvajajo nad njihovim vedenjem. Vsak mladostnik je ločeno ocenil zaznani nadzor s strani matere in očeta preko trinajstih trditev na lestvici PCS. Vse postavke obeh lestvic so udeleženci ocenjevali na štiristopenjski lestvici (od 1 – skoraj nikoli res do 4 – skoraj vedno res). Oba indeksa – odzivnost in zahtevnost – merita konkretne oblike starševskega vedenja (glej Lamborn idr., 1991; Steinberg idr., 1994), pri čemer višje vrednosti pomenijo višjo stopnjo odzivnosti oziroma zahtevnosti (Rohner in Khaleque, 2003).

Na podlagi pristopa S. Lamborn in sodelavcev (1991) ter Steinberga (2005) smo z uporabo median (50. percentil) za vsako dimenzijo oblikovali štiri vzgojne stile: avtoritativni stil – visoka odzivnost in visoka zahtevnost (nad 50. percentilom pri obeh dimenzijah); avtoritarni stil – nizka odzivnost in visoka zahtevnost (odzivnost pod, zahtevnost nad 50. percentilom); permisivni stil – visoka odzivnost in nizka zahtevnost (odzivnost nad, zahtevnost pod 50. percentilom); zanemarjajoči stil – nizka odzivnost in nizka zahtevnost (obe dimenziji pod 50. percentilom).

Starševska pravila do mladostnikove uporabe drog smo merili s pomočjo vprašanja: »Kaj meniš, kakšna bi bila reakcija tvoje mame/skrbnice, tvojega očeta/skrbnika, če bi ti uporabil/-a katero prepovedano drogo« (gl. ESPAD, 2007). Mladostniki so odgovarjali posebej za očeta/skrbnika in posebej za mamo/skrbnico. Odgovore (1 = ne bi dovolil/-a (ne dovoli), 2 = skušal/-a bi me prepričati, da ne (me prepričuje da ne), 3 = bilo bi mu/ji vseeno (mu/ji je vseeno), 4 = odobraval/-a bi (odobrava), 5 = ne vem) smo rekodirali v dve vrednosti (1 = ne bi dovolil/-a, ne dovoli, 2 = drugo). Zaradi zaznane odsotnosti jasne prepovedi uporabe drog s strani starša smo odgovore 2, 3, 4 in 5 združili in jih opredelili kot drugo. Raziskave (npr. Miller-Day, 2008) kažejo, da je med starševskimi pristopi za preprečevanje uporabe drog pri mladostnikih najbolj učinkovita strategija ničelne toleranca uporabe drog mladostnikov.

Starševsko uporabo prepovedanih drog smo merili z vprašanjem »Kako pogosto (če sploh) po tvojem mnenju tvoja mati/skrbnica, tvoj oče/skrbnik uporablja druge prepovedane droge?« Mladostniki so opredelili status starševske uporabe drog s pomočjo odgovorov (1 = nikoli, 2 = nekajkrat na leto, 3 = 1-krat na mesec, 4 = 2–3-krat na mesec, 5 = 1–2-krat na teden, 6 = 3–6-krat na teden in 7 = vsak dan). Za preučitev uporabe drog med starši nas je zanimala njihova uporaba kadarkoli v življenju, zato smo spremenljivko dihotomizirali (1 = ne uporablja, 2 = uporablja), kjer smo odgovore 2, 3, 4, 5, 6, in 7 združili in opredelili kot »uporablja«.

V raziskavo smo vključili naslednje kontrolne spremenljivke: spol (1 = moški; 2 = ženski), starost (v letih od 14 do 21), velikost kraja bivanja (1 = vas oz. do 1.000 prebivalcev; 2 = 1.000 prebivalcev do 50.000 prebivalcev; 3 = nad 50.000 prebivalcev), vrsta srednješolskega programa (1 = poklicni program; 2 = tehniški program; 3 = gimnazija), oblika družine (1 = dvostarševska[3]; 2 = drugo), učni uspeh mladostnikov (1 = dober ali manj; 2 = prav dober; 3 = odličen), izobrazba matere in očeta (1 = srednja poklicna ali manj; 2 = srednja tehniška ali gimnazija; 3 = višješolska izobrazba ali več) ter samoocena premoženjskega stanja v primerjavi s premoženjskim stanjem drugih družin (1 = nižji; 2 = enak; 3 = višji).

2.3. Statistična analiza

Podatki, zbrani s spletno anketo, so bili obdelani s statističnim programom IBM SPSS 28. Uporabljene so bile opisne statistike frekvenc (n) in odstotkov (%). Razširjenost uporabe prepovedane droge kadarkoli v življenju pri mladostnikih je bila ocenjena z odstotki (%). Za ugotavljanje povezanosti med mladostnikovo uporabo prepovedane droge kadarkoli v življenju in posameznimi neodvisnimi ter kontrolnimi spremenljivkami smo za vsak par posebej izvedli hi-kvadrat test, pri čemer je bila ena spremenljivka vedno uporaba prepovedane droge, druga pa izbrana neodvisna ali kontrolna spremenljivka (Tabela 1). V nadaljevanju smo povezanost med odvisno spremenljivko (uporaba prepovedane droge kadarkoli v življenju) in neodvisnimi spremenljivkami (starševske vzgojne prakse) ter kontrolnimi spremenljivkami preverili še z logistično regresijo za pridobitev razmerja povezanosti med neodvisnimi in kontrolnimi spremenljivkami ter verjetnostjo uporabe prepovedanih drog pri mladostniku kadarkoli v življenju. Analiza je omogočila izračun razmerja možnosti (OR) za posamezne spremenljivke (Tabela 2).

3. Rezultati

Rezultati raziskave temeljijo na podatkih mladostnikov, ki so v anketi odgovarjali na trditve za vsakega izmed staršev. V vzorec je bilo vključenih 839 mladostnikov (45,9 % fantov in 54,1 % deklet), med katerimi jih je 11,3 % poročalo, da so v življenju že uporabili prepovedano drogo. Tabela 1 prikazuje opis vzorca glede na proučevane starševske in kontrolne spremenljivke. Rezultati v Tabeli 1 prikazujejo statistično značilno povezanost med mladostnikovo uporabo prepovedanih drog kadarkoli v življenju in vzgojnim stilom matere ter vzgojnim stilom očeta ($p < 0,01$), očetovo ($p < 0,01$) in materino uporabo prepovedanih

3 Dvostarševska družina pomeni, da mladostnik živi z obema biološkima staršema.

drog ($p < 0,001$), stališčem očeta do mladostnikove uporabe prepovedanih drog ($p < 0,05$), starostjo mladostnika ($p < 0,001$), tipom družine ($p < 0,01$), premoženjskim stanjem družine ($p < 0,05$) in izobrazbo očeta ($p < 0,05$).

Med mladostniki avtoritativnih mater (6,4 %) in avtoritativnih očetov (6,1 %) je bilo statistično značilno najmanj poskusov prepovedanih drog, medtem ko je bilo največ poskusov prepovedanih drog med mladostniki avtoritarnih mater (16,3 %) in avtoritarnih očetov (17,2 %). Uporaba prepovedanih drog je statistično značilno pogostejša med mladostniki, katerih starši sami uporabljajo prepovedane droge (matere: 46,2 % proti 10,8 %; očetje podobno). Prav tako je uporaba statistično značilno manj pogosta pri mladostnikih, katerih očetje uporabo ne odobravajo (10,2 % proti 17,6 % pri tolerantnejših očetih). Rezultati prav tako kažejo, da je statistično značilno večji delež uporabe prepovedanih drog med starejšimi mladostniki in med mladostniki, ki ne živijo z obema biološkima staršema. Statistično značilno nižji delež uporabe prepovedanih drog se kaže med mladostniki, ki ocenjujejo premoženjski status svoje družine kot enak drugim in med mladostniki, katerih očetje imajo gimnazijsko ali tehniško izobrazbo.

Tabela 1

Strukturni odstotki (f %) mladostnikov, ki so prepovedano drogo že uporabili in izidi χ2-preizkusa glede povezanosti med mladostnikovo uporabo prepovedanih drog kadarkoli v življenju in starševskimi praksami ter kontrolnimi spremenljivkami

		f (%)	Uporaba prepovedane droge kadarkoli (%)	Izid χ2-preizkusa
Skupaj		**839**	**11,3 %**	**/**
Starševske prakse				
Vzgojni stili – mati	Avtoritativni	220 (26,2 %)	6,4 %	12,245 **
	Avtoritarni	208 (24,8 %)	16,3 %	
	Permisivni	245 (29,2 %)	9,8 %	
	Zanemarjajoč	166 (19,8 %)	13,9 %	
Vzgojni stili – oče	Avtoritativni	230 (27,4 %)	6,1 %	14,079 **
	Avtoritarni	227 (27,1 %)	17,2 %	
	Permisivni	201 (24,0 %)	10,9 %	
	Zanemarjajoč	181 (21,6 %)	11,0 %	
Pravilo do prepovedanih drog – mati	Ne dovoli	726 (86,5 %)	11,2 %	0,051
	Drugo	113 (13,5 %)	12,4 %	

		f (%)	Uporaba prepovedane droge kadarkoli (%)	Izid χ2-preizkusa
Pravilo do prepovedanih drog – oče	Ne dovoli	714 (85,0 %)	10,2 %	5,764 *
	Drugo	125 (15,0 %)	17,6 %	
Uporaba prepovedanih drog – mati	Ne uporablja	826 (98,5 %)	10,8 %	12,625 ***
	Uporablja	13 (1,5 %)	46,2 %	
Uporaba prepovedanih drog – oče	Ne uporablja	824 (98,2 %)	10,8 %	9,770 **
	Uporablja	15 (1,8 %)	40,0 %	
Kontrolne spremenljivke				
Spol	Moški	385 (45,9 %)	9,9 %	1,240
	Ženski	454 (54,1 %)	12,6 %	
Starost	Do 15 let	225 (26,8 %)	6,2 %	20,138 ***
	16	230 (27,4 %)	9,1 %	
	17	209 (24,9 %)	12,0 %	
	18 in več	175 (20,9 %)	20,0 %	
Velikost kraja bivanja	Do 1.000 preb.	383 (45,6 %)	8,9 %	4,678
	1.000 do 50.000 preb.	282 (33,6 %)	14,2 %	
	Nad 50.000 preb.	174 (20,7 %)	12,1 %	
Tip družine	Dvostarševska	652 (77,7 %)	9,7 %	7,307 **
	Drugo	187 (22,3 %)	17,1 %	
Vrsta izobraževalnega programa	Poklicna	151 (18,0 %)	9,9 %	0,522
	Tehniška	427 (50,9 %)	11,2 %	
	Gimnazija	261 (31,1 %)	12,3 %	
Premoženjski status družine	Nižji	101 (12 %)	15,8 %	7,594 *
	Enak	506 (60,3 %)	8,9 %	
	Višji	232 (27,7 %)	14,7 %	
Učni uspeh	Dober ali manj	283 (33,7 %)	12,4 %	1,997
	Prav dober	319 (38,0 %)	12,2 %	
	Odličen	237 (28,2 %)	8,9 %	
Izobrazba – mati	Poklicna ali manj	217 (25,9 %)	10,1 %	4,731
	Tehniška ali gimnazija	300 (35,8 %)	9,0 %	
	Višješolska ali več	322 (38,4 %)	14,3 %	

		f (%)	Uporaba prepovedane droge kadarkoli (%)	Izid χ2-preizkusa
Izobrazba – oče	Poklicna ali manj	253 (30,2 %)	12,6 %	6,554 *
	Tehniška ali gimnazija	319 (38,0 %)	7,8 %	
	Višješolska ali več	267 (31,8 %)	14,2 %	

Opomba: * p ≤ 0,05; ** p ≤ 0,01; *** p ≤ 0,001.

Za izračun razmerja povezanosti med neodvisnimi in kontrolnimi spremenljivkami ter odvisno spremenljivko (uporaba prepovedanih drog kadarkoli v življenju) smo uporabili logistično regresijo (Tabela 2).

Tabela 2

Logistična regresijska analiza povezanosti med mladostnikovo uporabo prepovedane droge kadarkoli v življenju in starševskimi praksami ter kontrolnimi spremenljivkami

Spremenljivke		B	p	OR	95 % CI
Vzgojni stili – mati	Avtoritativni (R)		0,168		
	Avtoritarni	0,81	0,036*	2,25	1,05–4,82
	Permisivni	0,30	0,449	1,35	0,62–2,93
	Zanemarjajoči	0,68	0,099	1,96	0,88–4,38
Vzgojni stili – oče	Avtoritativni (R)		0,060		
	Avtoritarni	0,79	0,033*	2,20	1,07–4,55
	Permisivni	0,34	0,393	1,41	0,64–3,10
	Zanemarjajoči	0,31	0,940	1,03	0,46–2,33
Pravilo do prepovedanih drog – mati	Ne dovoli (R)	–1,62	0,004**	0,20	0,07–0,60
Pravilo do prepovedanih drog – oče	Ne dovoli (R)	1,44	0,003**	4,23	1,64–10,90
Uporaba – mati	Ne uporablja (R)	1,56	0,078	4,75	0,84–26,85
Uporaba – oče	Ne uporablja (R)	0,13	0,884	1,14	0,20–6,36
Spol	Moški (R)	0,89	0,248	1,33	0,82–2,18

Spremenljivke		B	p	OR	95 % CI
Starost	Do 15 let (R)		0,005		
	16 let	0,35	0,360	1,42	0,67–3,04
	17 let	0,53	0,158	1,69	0,81–3,52
	18 let in več	1,19	0,001***	3,28	1,61–6,71
Velikost kraja bivanja	Nad 50.000 preb. (R)		0,360		
	Do 1.000 preb.	-0,15	0,668	0,86	0,44–1,69
	1.000 do 50.000 preb.	0,24	0,466	1,27	0,67–2,38
Tip družine	Dvostarševska (R)	0,45	0,107	1,56	0,91–2,68
Vrsta izobraževalnega programa	Poklicna (R)		0,634		
	Tehniška	0,37	0,340	1,45	0,68–3,09
	Gimnazija	0,29	0,517	1,33	0,56–3,15
Premoženjsko stanje	Nižji (R)		0,267		
	Enak	-0,24	0,492	0,79	0,39–1,57
	Višji	0,20	0,607	1,22	0,58–2,58
Učni uspeh	Odličen (R)		0,559		
	Dober ali manj	0,11	0,738	1,12	0,57–2,20
	Prav dober	0,32	0,319	1,38	0,73–2,59
Izobrazba – mati	Poklicna ali manj (R)		0,118		
	Tehniška ali gimnazija	0,14	0,683	1,15	0,58–2,27
	Višja ali več	0,68	0,064	1,98	0,96–4,07
Izobrazba – oče	Poklicna ali manj (R)		0,114		
	Tehniška ali gimnazija	–0,67	0,037*	0,51	0,27–0,96
	Višja ali več	–0,40	0,250	0,67	0,34–1,32

Opomba: R = referenčni; * p ≤ 0,05; ** p ≤ 0,01; *** p ≤ 0,001.

Z modelom logistične regresije smo pojasnili 17,3 % variabilnosti (Nagelkerkerjev koeficient determinacije) odvisne spremenljivke (uporaba prepovedanih drog kadarkoli v življenju). Materin in očetov avtoritarni način vzgoje sta statistično značilna napovedovalca mladostnikove uporabe prepovedanih drog kadarkoli v življenju. Avtoritarna vzgoja matere v primerjavi z avtoritativno vzgojo poveča verjetnost mladostnikove uporabe prepovedanih drog za 2,25-krat (OR = 2,25; p = 0,036; 95 % CI 1,05–4,82), očetova za 2,20-krat (OR = 2,20; p = 0,033; 95 % CI 1,07–4,55). Materino stališče odobravanja uživanja prepovedanih drog, presenetljivo, zmanjša verjetnost mladostnikove uporabe drog za 80 % (OR = 0,20; p = 0,004; 95 % CI = 0,07–0,60). Nasprotno pa očetovo neodobravanje deluje varovalno; očetova tolerantnost do uporabe prepovedanih drog namreč verjetnost mladostnikove uporabe poveča za več kot štirikrat (OR = 4,23; p = 0,003; 95 % CI = 1,64–10,90). Uporaba prepovedanih drog očeta in matere se v logističnem modelu nista pokazala kot statistično značilna napovednika za mladostnikovo uporabo prepovedanih drog. Močna napovedovalca za uporabo prepovedanih drog kadarkoli v življenju sta se v modelu logistične regresije pokazala tudi starost mladostnikov in izobrazba očeta.

4. Razprava

Naša raziskava je preučevala povezavo med vzgojnimi stili, starševskimi pravili glede mladostnikove uporabe drog in starševsko uporabo prepovedanih drog – ločeno za matere in očete – ter mladostnikovo uporabo drog. V naši raziskavi je 11,3 % mladostnikov poročalo o uporabi prepovedanih drog pri povprečni starosti 16,5 let. Vzgojni stil staršev se je pokazal kot statistično značilen napovedni dejavnik mladostnikove uporabe prepovedanih drog kadarkoli v življenju. Rezultati podpirajo zaščitno vlogo avtoritativnega stila, podobno kot so to ugotovili tudi drugi raziskovalci (npr. Kirbiš idr., 2019; Kirbiš, 2020; Miller idr., 2017; Osterc Kokotovič idr., 2022). Hkrati se avtoritarni stil izkazuje kot dejavnik tveganja za mladostnikovo uporabo prepovedanih drog, kar je skladno z ugotovitvami drugih raziskav, ki prav tako poročajo o negativnih učinkih strogega in manj toplega starševskega pristopa (Garcia in Gracia, 2009; Kirbiš, 2020).

Skladno s predhodnimi raziskavami (Becona idr., 2013; Miller idr., 2013; Olsson idr., 2003; Vermeulen-Smit idr., 2015) smo prav tako ugotovili, da je uporaba prepovedanih drog med mladostniki povezana s tolerantnejšimi starševskimi pravili glede uporabe drog. Starševsko tolerantnejše pravilo do uporabe prepovedanih drog (Becona idr., 2013; Miller-Day, 2008; Miller idr., 2013; Osterc Kokotovič idr., 2022; Vermeulen-Smit idr., 2015) je statistično značilno povezano z mladostnikovo uporabo. Rezultati naše raziskave sicer kažejo, da imajo očetova pravila do mladostnikove uporabe prepovedanih drog pomembno vlogo pri oblikovanju vedenja mladostnikov. Materino jasno neodobravanje uporabe prepovedanih drog se ni izkazalo za zaščitni dejavnik niti v bivariatnem niti v multivariatnem modelu. Nasprotno pa očetova jasna prepoved mladostnikove uporabe prepovedanih drog deluje kot zaščitni dejavnik; če oče ne izraža jasnega neodobravanja, se verjetnost uporabe drog pri mladostnikih statistično značilno poveča. Rezultat glede matere je nepričakovan. Ker starševska pravila temeljijo na mladostnikovi zaznavi starševskih pravil do uporabe drog, lahko mladostnikovo subjektivno doživljanje materinih pravil vpliva na rezultate.

Mladostniki, ki že uporabljajo droge, morda materino vedenje doživljajo kot strogo ali konfliktno, zato so ga v anketi opisali kot odklonilnega – tudi če je takšno vedenje posledica njihove uporabe drog. Možno je torej, da mladostniki v svojih odgovorih odražajo predvsem svojo izkušnjo in ne nujno dejanskega materinega pravila do uporabe drog.

Prav tako rezultati raziskave potrjujejo predhodna spoznanja, da je med mladostniki, katerih matere in očetje uporabljajo prepovedano drogo, statistično značilno večji delež uporabe prepovedanih drog kadarkoli v življenju, kot med mladostniki, katerih starši prepovedanih drog ne uporabljajo (Bailey idr., 2006; Miller idr., 2013; Osterc Kokotovič, 2023). Nadalje analiza podatkov potrjuje skladnost s predhodnimi raziskavami, da je mladostnikova uporaba drog povezana s sociodemografskimi dejavniki, kot so starost (Hodder idr., 2016; Jeriček Klanšček idr., 2023), družbeni položaj (Hanson in Chen, 2007) in struktura družine (Coffey idr., 2000; Osterc Kokotovič, 2023).

Uporaba drog v obdobju mladostništva predstavlja kompleksno in občutljivo področje, v katerem se prepletajo številni individualni, družbeni in družinski dejavniki. Raziskava prispeva k razumevanju enega izmed pomembnejših družinskih vplivov – povezanosti starševskih vzgojnih stilov, starševskih pravil do uporabe drog in njihove lastne uporabe – pri čemer se avtoritativni vzgojni stil, starševska neuporaba drog in jasno očetovo neodobravanje njihove uporabe (z vidika percepcije mladostnika) izkazujejo kot pomembni varovalni dejavniki pred uporabo prepovedanih drog med mladostniki.

Psihoterapevtski pristopi pogosto poudarjajo pomen varnega odnosa med otrokom in njegovim primarnim skrbnikom kot temelja za zdravo čustveno regulacijo in samopodobo (Schore, 2003; Siegel, 2012). Poznavanje dejavnikov, kot so starševske specifične vzgojne prakse, omogoča terapevtom, da bolje razumejo kontekst otrokovega in mladostnikovega delovanja ter s tem učinkoviteje oblikujejo cilje in intervencije v psihoterapevtskem procesu (Fonagy in Target, 1997). Zato je ključno, da so tudi psihoterapevti seznanjeni z empiričnimi ugotovitvami o varovalnih in tveganih družinskih dejavnikih, saj lahko s tem prispevajo k zgodnjemu prepoznavanju stisk in tveganj za razvoj tveganih vedenj, kot je uporaba drog. Tesno, kontinuirano in sodelovalno partnerstvo med šolami, starši ter strokovnjaki s področja duševnega zdravja ima pomembno vlogo pri spodbujanju celostnega razvoja mladostnikov – telesnega, spoznavnega, čustvenega, socialnega in moralnega – ter pri preprečevanju vedenj, ki lahko ogrozijo njihovo dolgoročno dobrobit.

Med omejitvami raziskave je treba izpostaviti dejstvo, da podatki temeljijo na samoporočanju mladostnikov. Čeprav raziskave potrjujejo zanesljivost in veljavnost samoporočanja glede uporabe drog in zaznave vzgojnih praks (Lamborn

idr., 1991; Steinberg idr., 1994; Wills idr., 2004), bi vključitev drugih metod, kot so intervjuji s starši ali opazovanje, okrepila verodostojnost ugotovitev. Prav tako se zaznava stališč staršev nanaša na subjektivno oceno mladostnikov, ki lahko odraža lastne izkušnje. Poleg tega raziskava ne zajema mladostnikov, ki so predčasno zapustili šolski sistem – skupine, ki je pogosto najbolj ranljiva za zasvojenost (EMCDDA, 2021). Prav tako niso vključeni drugi družinski dejavniki, kot so kakovost komunikacije, čustvena povezanost, psihološki nadzor in spodbujanje samostojnosti, ki lahko pomembno vplivajo na mladostnikovo vedenje in predstavljajo izhodišče za nadaljnje raziskovanje.

Prednost pričujoče raziskave vidimo v zasnovi, ki omogoča primerjalno analizo družinskih dejavnikov – vzgojnih stilov, starševskih pravil do mladostnikove uporabe drog in starševske uporabe drog – ločeno za matere in očete, kar prispeva k natančnejšemu razumevanju vloge posameznih staršev. Raziskava temelji na velikem in reprezentativnem vzorcu slovenskih srednješolcev, kar omogoča posplošitev rezultatov na celotno srednješolsko populacijo, pri čemer so ugotovitve o razširjenosti uporabe drog primerljive z obsežnimi nacionalnimi raziskavami (Jeriček Klanšček idr., 2021, 2023; Urdih Lazar in Stergar, 2021). Za psihoterapevtsko prakso je poznavanje dinamike med vzgojnimi praksami staršev in mladostnikovo uporabo drog izjemno pomembno, saj lahko terapevtom pomaga pri razumevanju družinskega konteksta, prepoznavanju tveganih vzorcev ter načrtovanju ciljno usmerjenih intervencij. Vključevanje tovrstnih spoznanj v psihoterapevtsko delo omogoča bolj celostno podporo mladostnikom in njihovim družinam.

5. Zaključek

Skrb za dobrobit mladostnikov je ključna za oblikovanje zdrave in odporne družbe. Vendar raziskave kažejo, da je uporaba drog med mladimi razširjena in se pogosto nadaljuje v odraslost, kar vodi do negativnih posledic (Steinberg, 2007, 2008). Mladostništvo je razvojno ranljivo obdobje, saj še nezrel prefrontalni korteks omejuje zmožnosti regulacije čustev, nadzora impulzov in presojanja tveganj, kar povečuje verjetnost eksperimentiranja z drogami. Zato je pomembno prepoznati varovalne dejavnike in dejavnike tveganja, povezane z uporabo drog. Naša raziskava je pokazala, da avtoritativni vzgojni stil in starševska neuporaba prepovedanih drog statistično značilno zmanjšujeta verjetnost mladostnikove uporabe drog. Prav tako pravila staršev do uporabe drog pomembno vplivajo na vedenje mladostnikov, pri čemer jasno očetovo neodobravanje uporabe prepovedanih drog deluje kot zaščitni dejavnik, medtem ko materina netolerantnost ne deluje kot zaščitni dejavnik. Ugotovljene razlike med materino in očetovo vlogo

poudarjajo potrebo po sistematičnem vključevanju obeh staršev v preventivne in terapevtske obravnave mladostnikov. Očetova jasno izražena pravila do uporabe prepovedanih drog se kažejo kot pomemben varovalni dejavnik, kar pomeni, da je treba v psihoterapevtskih obravnavah spodbujati očetovo aktivno vlogo pri postavljanju meja in izražanju pričakovanj. Hkrati pa lahko odsotnost zaščitnega učinka materinega neodobravanja uporabe drog odraža mladostnikovo subjektivno interpretacijo materinega vedenja, zato je pri psihoterapevtskem delu pomembno prepoznati morebitne izkrivljene percepcije in se osredotočiti na izboljšanje komunikacije in odnosa med materjo in mladostnikom. Rezultati tako podpirajo pristop, ki upošteva specifične prispevke obeh staršev in dinamiko družinskega sistema. Rezultati imajo pomembne implikacije za psihoterapevtsko delo, saj razumevanje starševskih vzgojnih praks omogoča oblikovanje učinkovitih obravnav mladostnikov, bodisi individualno bodisi z družinskim pristopom (Fonagy in Target, 1997). Poleg tega raziskava prispeva k razvoju preventivnih programov in javnih politik, ki spodbujajo starševske kompetence, prepoznavanje tveganih vzorcev ter krepitev varovalnih dejavnikov v družini, kar mladostnikom omogoča varnejši razvoj in dolgoročno blagostanje.

Literatura

Adalbjarnardottir, S. in Hafsteinsson, L. G. (2001). Adolescents' perceived parenting styles and their substance use: Concurrent and longitudinal analyses. *Journal of Research on Adolescence, 11*, 401–423.

Alegre, A., Benson, M. J. in Perez-Escoda, N. (2013). Maternal warmth and early adolescents` inernalizing symptoms and externalizing behavior: Mediation via emotional insecurity. *The Journal of Early Adolescence, 34*, 712–735.

Bahr, S. J. in Hoffmann, J. P. (2010). Parenting style, religiosity, peers and adolescent heavy drinking. *Journal of Studies on Alcohol and Drugs, 71*(4), 539–543.

Bailey, J. A., Hill, K. G., Oesterle, S. in Hawkins, J. D. (2006). Linking substance use and problem behavior across three generations. *Journal of Abnormal Child Psychology, 34*(3), 263–292.

Barber, B. K., Maughan, S. L. in Olsen, J. A. (2005). Patterns of parenting across adolescence. V Smetana, J. G. (Ur.): *New directions for child and adolescent development– Changing boundaries of parental authority during adolescence, 108* (str. 5–16). Jossey-Bass.

Barnes, G. M., Reifman, A. S., Farrell, M. P. in Dintcheff, B. A. (2000). The effects of parenting on the development of adolescent alcohol misuse: A six-wave latent growth model. *Journal of Marriage and Family, 62*(1), 175–186.

Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *Journal of Early Adolescence, 11*(1), 56–95.

Baumrind, D. (2005). Patterns of parental authority and adolescent autonomy. V Smetana, J. G. (Ur.): *New directions for child and adolescent development– Changing boundaries of parental authority during adolescence, 108* (str. 61–69). Jossey-Bass.

Baumrind, D., Larzelere, R. E. in Owens, E. B. (2010). Effects of preschool parents' power assertive patterns and practices on adolescent development. *Parenting: Science and Practice, 10*(3), 157–201.

Becona, E., Martinez, U., Calafat, A., Juan, M., Fernandez-Hermida, J. R. in Secades-Villa, R. (2012). Parental styles and drug use. A review. *Drugs: education, prevention and policy, 19*(1), 1–10.

Becona, E., Martinez, U., Calafat, A., Fernandez-Hermida, J. R., Juan, M., Sumnall, H., Mendez, F. in Gabrhelik, R. (2013). Parental permissiveness, control, and affect and drug use among adolescents. *Psicothema, 25*(3), 292–298.

Berge, J., Sundell, K., Öjehagen, A. in Hakansson, A. (2016). Role of parenting styles in adolescent substance use: results from a Swedish longitudinal cohort study. *BMJ Open*, *6*(1), e008979.

Calafat, A., Garcia, F., Juan, F., Becona, M. in Fernandez-Hermida, J. R. (2014). Which parenting style is more protective against adolescent substance use? Evidence within the European context. *Drug and Alcohol Dependence, 138*(1), 185–192.

Cambron, C., Catalano, R. F. in Hawkins, J. D. (2018). The social development model. V Farrington, D. P. in Hawkins, J. D. (Ur.): *Oxford handbook of developmental and life course criminology* (str. 1–43). University Press.

Chassin, L., Presson, C. C., Rose, J., Sherman, S. J., Davis, M. J. in Gonzalez J. L. (2005). Parenting style and smoking specific parenting practices as predictors of adolescent smoking onset. *Journal of Pediatric Psychology, 30*(4), 333–344.

Choquet, M., Hassler, C., Morin, D., Falissard, B. in Chau, N. (2008). Perceived parenting styles and tobacco, alcohol and cannabis use among French adolescents: gender and family structure differentials. *Alcohol and Alcoholism, 43*(1), 73–80.

Coffey, C., Lynskey, M. T., Wolfe, R. in Patton, G. (2000). Initiation and progression of cannabis use in a population-based Australian adolescent longitudinal study. *Addiction, 95*(11), 1679–1690.

EMCDDA (2002). *Handbook for survey on drug use among the general population. Final report*. https://www.emcdda.europa.eu/html.cfm/index58052EN.html.

EMCDDA (2021). *European drug report 2021: Trends and developments*. https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/13838/TDAT21001ENN.pdf

ESPAD (2007). *Vprašalnik za srednješolke in srednješolce*. Klinični center Ljubljana: Klinični inštitut za medicino dela, prometa in športa (interno gradivo).

Fonagy, P. in Target, M. (1997). Attachment and reflective function: Their role in self-organization. Development and Psychopathology *9*(4), 679-700.

Garcia, F. in Gracia, E. (2009). Is always authoritative the optimum parenting style? Evidence from Spanish families. *Adolescence, 44*(173), 101–131.

Hanson, M. D. in Chen, E. J. (2007). Socioeconomic status and health behaviors in adolescence: a review of the literature. *Journal of Behavioral Medicine, 30*(3), 263–285.

Hodder, R. K., Freund, M., Bowman, J., Wolfenden, L., Gillham, K., Dray, J. in Wiggers, J. (2016). Associations between adolescent tobacco, alcohol and illicit drug use and individual and environmental resilience protective factors. *BJM Open, 6*(11), 1–11.

Huansuriya, T., Siegel, J. T. in Crano, W. D. (2014). Parent-child drug communication: Pathway from parents' ad exposure to youth's marijuana use intention. *Journal of Health Communication, 19*(2), 244–259.

Jeriček Klanšček, H., Roškar, M., Pucelj, V., Zupanič, T., Koprivnikar, H., Drev, A. in Gabrijelčič Blenkuš, M. (2021). *Neenakosti v zdravju in z zdravjem povezanimi vedenji med mladostniki v času pandemije covida-19: Izsledki raziskave Z zdravjem povezana vedenja v šolskem obdobju (HBSC), 2020. Nacionalni inštitut za javno zdravje*. https://www.nijz.si/sites/www.nijz.si/files/publikacije-datoteke/hbsc_-_oblikovana_verzija_zadnja.pdf

Jeriček Klanšček, H., Furman, L., Roškar, M., Drev, A., Pucelj, V., Koprivnkar, H., Zupanič, T. in Korošec, A. (2023). *Z zdravjem povezana vedenja v šolskem obdobju med mladostniki v Sloveniji. Izsledki mednarodne raziskave HBSC, 2022. Ljubljana: Nacionalni inštitut za javno zdravje.* https://nijz.si/wp-content/uploads/2023/10/HBSC_e_verzija_obl_2023.pdf

Kerr, D. C. R., Tiberio, S. S. in Capaldi, D. M. (2015). Contextual risks linking parents' adolescent marijuana use to offspring onset. *Drug and Alcohol Dependence, 154*, 222–228.

Khantzian, E. J. (1997). The self-medication hypothesis of substance use disorders: A reconsideration and recent applications. *Harvard Review of Psychiatry, 4*(5), 231–244.

Kirbiš, A., Kotnik, K., Cupar, T., Pšunder, M. in Osterc Kokotovič, K. (2019). Authoritative parenting moderates the impact of perceived discrimination on health. V Petelin, A. idr. (ur.), *Health of children and adolescents* (str. 67–76). Univerza na Primorskem.

Kirbiš, A. (2020). The impact of educational habitus on subjective health and substance use and the moderating effect of gender: Findings from a nationally representative study of Slovenian youth. Annales: Anali za istrske in mediteranske študije. *Series Historia et Sociologia, 30*, 469–484.

Lac, A., Alvaro, E. M., Crano, W. D. in Siegel, J. T. (2009). Pathways from parental knowledge and warmth to adolescent marijuana use: an extension to the theory of planned behavior. *Prevention Science, 10*(1), 22–32.

Lamb, C. S. in Crano, W. D. (2014). Parents' beliefs and children's marijuana use: Evidence for a self-fulfilling prophecy effect. *Addictive Behaviors, 39*(1), 127–132.

Lamborn, S. D., Mounts, N. S., Steinberg, L. in Dornbusch, S. M. (1991). Patterns of competenceand adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent, and neglectfulfamilies. *Child Development, 62*, 1049–1065.

Lanza, S. T. in Vasilenko, S. A. (2015). New methods shed light on age of onset as a risk factor for nicotine dependence. *Addictive Behaviors, 50*, 161–164.

Liddle, H. A. (2010). Multidimensional family therapy: A science-based treatment for adolescent drug abuse. V Weisz, J. R. in Kazdin, A. E. (ur.), *Evidence-based psychotherapies for children and adolescents* (2. izd., str. 416–432). Guilford Press.

Maccoby, E. E in Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. V Mussen, P. in Hetherington, E. (ur.), *Handbook of child psychology: Socialization, personality, and social development, IV*(4) (str. 1–101). Wiley.

Martinez-Loredo, V., Fernandez-Artamendi, S., Weidberg, S., Pericot-Valverde, I., Lopez-Nunez, C., Fernandez-Hermida, J. R. idr. (2016). Parenting styles and alcohol use among adolescents: A longitudinal study. *European Journal of Investigation in Health, Psychology and Education, 6*(1), 27–36.

Miller, S. M., Siegel, J. T., Hohman, Z. in Crano, W. D. (2013). Factors mediating the association of the recency of parent's marijuana use and their adolescent children's subsequent initiation. *Psychology of Addictive Behaviors, 27*(3), 848–853.

Miller, S., Siegel, J. T. in Crano, W. D. (2017). Chapter 23: Parent's Influence on Children's. V Preedy, V. R. (ur.), *Handbook of Cannabis and Related Pathologies. Biology, Pharmacology, Diagnosis, and Treatment* (str. 215–222). Academic Press. http://dx.doi.org/10.1016/B978-0-12-800756-3.00025-9

Miller-Day, M. (2008). Talking to youth about drugs: What do late adolescents say about parental strategies? *Family Relations, 57*(1), 1–12.

Moscatelli, S. in Rubini, M. (2011). Parenting styles in adolescence: The role of warmth, strictness, and psychological autonomy granting in influencing collective self-esteem and expectations fort he future. V Krause, P. H. in Dailey, T. M. (ur.), *Handbook of Parenting Styles, Stresses, and Strategies* (str. 341–349). Nova.

Olsson, C. A., Coffey, C., Toumbourou, J. W., Bond, L., Thomas, L. in Patton, G. (2003). Family risk factors for cannabis use: A population based survey of Australian secondary school students. *Drug and Alcohol Review, 22*(2), 143–152.

Osterc Kokotovič, K., Pšunder, M. in Kirbiš, A. (2022). Cannabis use and parenting practices among young people : the impact of parenting styles, parental cannabis-specific rules, and parental cannabis use. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *19*(13), 1–14.

Osterc Kokotovič, K. (2023). *Povezanost vzgojnih stilov staršev in njihovih stališč do uporabe drog z mladostnikovo uporabo drog* (doktorska disertacija). Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta.

Patrick, M. E., Maggs, J. L., Greene, K. M., Morgan, N. R. in Schulenberg, J. E. (2014). The link between mother and adolescent substance use: Intergenerational findings from the British Cohort Study. *Longitudinal and life course studies, 5*(1), 56–63.

Radziszewska, B., Richardson, J. L., Dent, C. W. in Flay, B. R. (1996). Parenting style and adolescent depressive symptoms, smoking, and academic achievement: Ethnic, gender, and SES differences. *Journal of Behavioral Medicine, 19*(3), 289–305.

Rohner, R. P., Saavedra, J. in Granum, E. O. (1978). Development and validation of the Parental Acceptance Rejection Questionnaire: test manual. *The Journal Supplement Abstract Service, 8*, 17–48.

Rohner, R. P. in Britner, P. A. (2002). Worldwide mental health correlates of parental acceptance-rejection: Review of cross-cultural and intracurtural evidence. *Cross-Cultural Research, 36*(1), 16–47.

Rohner, R. P. in Khaleque, A. (2003). Reliability and validity of the parental control scale: a meta-analysis of cross-cultural and intracultural studies. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 34*(6), 643–649.

Rohner, R. P. (2005). Parental Acceptance-Rejection/Control Questionnaire (PARQ/Control). V Rohner, R. P. in Khaleque, A. (ur.), *Handbook for the Study of Parental Acceptance and Rejection* (str. 137–186). Rohner Research Publications, Storrs, CT.

Ruiz-Hernandez, J. A., Moral-Zafra, E., Llor-Esteban, B. in Jimenez-Barbero, J. A. (2018). Influence of parental styles and other psychosocial variables on the development of externalizing behaviors in adolescents: A systematic review. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context, 11*(1), 9–21.

Schore, A. N. (2003). *Affect Regulation and the Repair of the Self.* W. W. Norton & Company.

Siegel, D. J. (2012). *The Developing Mind: How Relationships and the Brain Interact to Shape Who We Are* (2. izd.). Guilford Press.

Skarderud, F. (2007). Shame and pride in anorexia nervosa: A qualitative study. *European Eating Disorders Review, 15*(2), 81–97.

Slicker, E. K., Patton, M. in Fuller, D. K. (2004). Parenting dimensions and adolescent sexual initiation: using self-esteem, academic aspiration, and substance use as mediators. *Journal of Youth Studies, 7*(3), 295–314.

Steinberg, L., Lamborn, S. D., Darling, N., Mounts, N. S. in Dornbusch, S. M. (1994). Over-timechanges in adjustment and competence among adolescents from authoritative, authoritarian,indulgent, and neglectful families. *Child Development, 65*(3), 754–770.

Steinberg, L. (2005). Psychological control: Style or substance? V Smetana, J. G. (ur.), *New directions for child and adolescent development– Changing boundaries of parental authority during adolescence, 108* (str. 71–78). Jossey-Bass.

Steinberg, L. (2007). Risk Taking in Adolescence. New Perspectives From Brain and Behavioral Science. Association for Psychological Science. *Current Directions in Psychological Science, 16*(2), 55–59.

Steinberg, L. (2008). A Social Neuroscience Perspective on Adolescent Risk-Taking. *Developmen Review, 28*(1), 78–106.

Tondowski, C. S., Bedendo, A., Zuquetto, C., Locatelli, D. P., Opaleye, E.S. in Noto, A. N. (2015). Parenting styles as a tobacco-use pro-tective factor among Brazilian adolescents. *Cadernos de Saúde Pública, 31*(12), 1–9.

Urdih Lazar, T. in Stergar, E. (2021). *Evropska Raziskava o Alkoholu in Preostalih Drogah (ESPAD), Slovenija 2019: Rezultati Raziskave*. Univerzitetni klinični center Ljubljana, Klinični inštitut za medicino dela, prometa in športa.

Valente, J. Y., Cogo-Moreirab, H. in Sancheza, Z. M. (2017). Gradient of association between parenting styles and patterns of drug use in adolescence: A latent class analysis. *Drug and Alcohol Dependence, 180*(1), 272–278.

Vermeulen-Smit, E., Verdurmen, J. E. E., Engels, R. in Vollebergh, W. A. M. (2015). The role of general parenting and cannabis-specific parenting practices in adolescent cannabis and other illicit drug use. *Drug and Alcohol Dependence, 147,* 222–228.

Waldron, H. B. in Turner, C. W. (2008). Evidence-based psychosocial treatments for adolescent substance abuse. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology,* 37(1), 238–261.

Weemer, M., Ketner, M. in Crecelius, S. (2021). Exploring knowledge, beliefs and behaviors of parents regarding teen electronic cigarette use. *Tobacco Prevention & Cessation, 7*, 17.

WHO (b. d.). *Tobacco.* https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/tobacco

Wills, T. A., Resko, J. A., Ainette M. G. in Mendoza, D. (2004). Role of parents support and peer support in adolescent substance use: a test of mediated effects. *Psychology of Addictive Behaviors, 18*(2), 122–134.

Zupančič, M. (2020). Čustveni in osebnostni razvoj v mladostništvu ter na prehodu v odraslost. V Marjanovič Umek, L. in Zupančič, M. (ur.), *Razvojna psihologija* (str. 698–743). Znanstvena založba Filozofske fakultete.